

**С. В. Сапожников**

доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи  
Університету імені Альфреда Нобеля

## **ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ФАХОВОГО СПІЛКУВАННЯ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ**

*У публікації розкриваються причинно-наслідкові залежності, які лежать в основі психологічних труднощів фахового спілкування майбутніх викладачів закладів вищої освіти – магістрів фізичної культури і спорту, зі студентами, обґрунтовується важливість використання методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН) для їхньої професійної підготовки, розкриваються особливості функціонування «психологічного захисту», який деструктивно впливає на їх педагогічний професіоналізм. У статті доводиться, що найважливішою умовою педагогічного професіоналізму є наявність у майбутніх викладачів закладів вищої освіти, разом із ґрунтовним знанням предмета, таких якостей, як відкритість, доброзичливість, співпереживання, щирість, здатність прийняття і розуміння іншого. Для забезпечення цими особистісними передумовами педагогічного професіоналізму потрібна спеціальна підготовка, що дає більше, ніж оволодіння академічними знаннями і отримання набору рекомендацій. У статті стверджується, що формування у майбутнього викладача вищої школи необхідних особистісних якостей є процесом дуже складним і емоційно насиченим. Зазначається, що тільки через власне емоційне переживання ситуації фахового спілкування майбутній викладач закладу вищої освіти – магістр з фізичного виховання і спорту, може дійти продуктивних висновків, які сприятимуть його особистісному розвитку. Презентована у статті психокорекційна робота забезпечується методом активного соціально-психологічного навчання (АСПН). Особлива увага у статті приділена аналізу цілісності психіки суб'єкта в процесі спілкування, а також виявленню неусвідомлюваних компонентів протиріччя, що визначають його як диспротиріччя.*

**Ключові слова:** метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН), професійна підготовка, майбутній викладач закладу вищої освіти – магістр з фізичної культури і спорту, протиріччя, диспротиріччя, педагогічний професіоналізм, психологічний захист.

**Постановка проблеми.** У системі вищої освіти України сьогодні відбувається напружений пошук нових, креативних рішень проблем індивідуалізації та диференціації підготовки фахівців, форм, методів, засобів та технологій професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Професійна підготовка майбутнього магістра фізичної культури і спорту як суб'єкта багатоаспектної, інтегрованої навчальної діяльності – складне завдання, що завжди привертало увагу як науковців, так і практиків. Але психолого-педагогічні підходи до цієї значущої проблеми концептуально було не раз змінено, трансформуючи зміст професійного навчання науково-педагогічних працівників цього профілю. Сьогодні їхня професійна підготовка знаходиться на черговому етапі реформування.

Професійна підготовка майбутніх магістрів фізичної культури і спорту в системі вищої освіти країни в умовах сьогодення розглядається нами як процес формування фахівців нової генерації, здатних до професійної діяльності в реаліях цивілізаційних змін в економіці і політиці та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Отже, попри значення проведених наукових пошуків, проблема професійної підготовки майбутніх магістрів фізичного виховання у закладах вищої освіти є недостатньо дослідженою в теоретико-методологічному аспекті, а традиційна система освіти не в змозі забезпечити органічне входження нової генерації магістрів фізичної культури і спорту, здатних працювати на посадах викладачів закладів вищої освіти до складного та швидкозмінного поля різнопланових потреб навчальної діяльності сучасних вишів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз джерел наукової літератури з проблем професійної підготовки магістрів у системі вищої освіти України засвідчив, що фундаментальні напрацювання з питань результативності підготовки студентів магістратури здійснювали О. Антонова, В. Бондар, В. Бобрицька, О. Гура, З. Сліпкань та інші. Науковцями було чітко визначено та науково обґрунтовано організаційні та педагогічні умови професійної підготовки майбутнього магістра в Україні, розроблено науково-методичний інструментарій з підготовки магістрів у галузі освіти, що ство-

рило підґрунтя для ефективного функціонування цього процесу.

Професійне становлення фахівців фізичної культури і спорту досліджували Н. Белікова, В. Видрін, Р. Клопов, О. Конєєва, В. Костюченко, Б. Курдюков, П. Лесгафт, Л. Лубишева, В. Магін, М. Носко, Н. Москаленко, Є. Приступа, М. Прохорова, Н. Пфейфер, Л. Сущенко, С. Хазова та інші.

Головною місією системи фізичного виховання вищеперераховані дослідники вважають формування цілісної особистості, що передбачає активний вплив не лише на її фізичний потенціал, а й на свідомість, психіку та інтелект, сприяє формуванню стійкої позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб у фізичній активності та здоровому способі життя.

**Мета статті** – обґрунтувати важливість використання методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН) для професійної підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти – магістра фізичної культури і спорту, та розкрити особливості функціонування «психологічного захисту», який деструктивно впливає на його фахове спілкування.

**Виклад основного матеріалу.** Сьогодні за допомогою фахового спілкування майбутній магістр фізичної культури і спорту, працюючи на посаді викладача закладу вищої освіти (ЗВО) на кафедрах фізичної культури і спорту вишів, не лише передає здобувачам вищої освіти певні знання, але й формує їх власний світогляд, високі ідеали, виховує духовність, прагнення до добра, доброзичливе ставлення до оточення, любов до праці. Успішне вирішення цих проблем вимагає розробки спеціального інструментарію, який допоміг би забезпечити як загальну, так і спеціальну підготовку майбутніх викладачів ЗВО до фахового спілкування зі студентами.

Практика висвітлює існуюче протиріччя між знаннями науково-педагогічного працівника, отриманими в період навчання його у закладі вищої освіти, і власної педагогічної діяльності, коли йому доводиться приймати швидке, відповідальне рішення в нових і зазвичай несподіваних ситуаціях. Пояснюється це в першу чергу тим, що фахове спілкування може успішно здійснюватися завдяки не лише відповідній теоретичній підготовці викладача ЗВО, але й озброєнню його певними практичними навичками й уміннями.

Спробуємо розкрити причинно-наслідкові залежності, які лежать в основі психологічних труднощів спілкування. Наш досвід підготовки майбутніх викладачів ЗВО виявив, що однією з причин виникнення труднощів у фаховому спілкуванні зі студентами є система «психологічного захисту», яка створює внутрішнє, найчастіше неусвідомлене протиріччя між просоціальними

спрямуваннями людини та її діями, які знаходяться у протиріччі з цими спрямуваннями.

На наш погляд, у психокорекційній роботі найбільшої уваги заслуговує внутрішня схильність суб'єкта до «захисту» власного «Я». Цей «захист» актуалізується у суб'єкта в ситуації приниження, неприйняття, недоброзичливого відношення, загрози зневаги. Атмосфера спілкування в групі АСПН повинна бути такою, щоб небезпека утиску якостей «Я» людини зводилася до мінімуму.

Деструктивний вплив «психологічного захисту» на процес спілкування проявляється в тому, що він, прагнучи до збереження стабільності образу «Я» суб'єкта, забезпечує цю стабільність засобами, що припускають відступ від реальності. Це проявляється в першу чергу у спотворенні інформації про якості когось іншого так, щоб зберегти непогрішність власного «Я». Таке спотворення може відбуватися в самому процесі сприйняття себе і оточення або під час інтерпретації інформації.

Останнє призводить до численних непорозумінь у взаємовідносинах учасників навчання. Розібратися у витоках цих непорозумінь заважає їм певна ілюзорність уявлень про власне «Я», на варті якого стоїть «психологічний захист».

Для виявлення і об'єктивування «психологічного захисту» потрібен надзвичайно тонкий методичний інструментарій, що спирається на чіткі теоретичні передумови.

На основі вивчення досвіду радянських і зарубіжних науковців ми дійшли висновку, що цим методом може стати так званий **метод активного соціально-психологічного навчання (скорочено АСПН)** (автор – Т. Яценко). У ході застосування методу АСПН зазнавав змін, уточнень і шліфовки. Особливий вплив на цей процес здійснювало поглиблене вивчення змісту поняття «психологічний захист».

Під час розробки методики АСПН були використані основні положення педагогічної системи А. Макаренка, В. Сухомлинського, а також ідеї, представлені у роботах академіка О. Бодальова, які лягли в основу організації психологічного клімату в групі. Були також використані основні принципи тренінгової практики, що розроблялися радянськими психологами Л. Петровською, Г. Ковальовим, Ю. Ємельяновим.

Метод АСПН є цілісною психолого-педагогічною системою, здатною надати допомогу людині в глибинному особовому пізнанні іншої людини і самого себе. Багаторівневий зворотній зв'язок від учасників навчання дозволяє кожному, що навчається побачити своє відображення в очах різних людей і отримати інформацію про те, як сприймається його поведінка в тій або іншій ситуації, зрозуміти обмеженість власних засобів спілкування, їх недосконалість, а також позитивні сторони своєї особистості.

Використання в АСПН різних методичних прийомів озброює майбутнього викладача ЗВО новим психолого-педагогічним інструментарієм для роботи зі студентами. Це і способи невербальної взаємодії (міміка, жести, вираз обличчя, візуальне сприйняття), і оволодіння психодрама-тичними прийомами, і психологічний аналіз ситуацій, і рольові ігри, і психологічний малюнок в усій різноманітності способів його застосування.

Програвання різних, значущих для засвоєння ситуацій їх аналіз в групі АСПН надає в розпорядження викладача ЗВО важливу інформацію про психологічну доцільність його поведінки при спілкуванні з навколишніми людьми. Обмін ролями в ході гри дозволяє студенту – майбутньому викладачеві, відчувати на собі усю психолого-педагогічну продуктивність або непродуктивність власних дій, які моделюються в групі.

Іноді педагогічна проблема обговорюється не лише попарно, але і за участю усіх членів групи, особливо коли програється складна педагогічна ситуація.

Атмосфера спілкування в групі АСПН, за якої небезпека утиску достоїнств «Я» людини зводиться до мінімуму (відсутні ради, рекомендації, настанови, заохочення і покарання), дозволяє учасникам зробити продуктивні висновки про особистісні причини власних труднощів спілкування, що нарешті зумовлює високий рівень мотивації навчання.

Курс навчання в групі АСПН формує у її членів навички не лише глибокого самопізнання, пізнання інших людей, оволодіння інструментарієм проникнення в приховані мотиви, але і апробації нових форм поведінки під впливом отриманої інформації. Така психологічна лабораторія пізнання є гарною школою дослідницького пошуку, вона збагачує учасників психологічними знаннями, здобутими в живій, емоційно насиченій ситуації спілкування на підставі аналізу всього того, що суб'єкт бачить, чує, відчуває. Дуже важливо при цьому, щоб завдання не планувалися заздалегідь, а формувалися в процесі зайняття, спільно з усіма членами групи.

Розроблений робочою групою під керівництвом академіка Т. Яценко, у складі якої працював автор цієї публікації, метод АСПН успішно може бути використаний не лише педагогами-практиками, але і в класичних, педагогічних закладах вищої освіти, академіях післядипломної педагогічної освіти. Власне кажучи, АСПН підвищує загальну психологічну культуру фахового спілкування, яка є необхідним компонентом будь-якої професійної діяльності, що несе певне педагогічне навантаження.

З огляду на специфіку професійної діяльності доводиться працювати не лише у формально структурованих умовах, які представляються на

заняттях у ЗВО, але і взаємодіяти зі студентами у вільній обстановці в позанавчальний час. Саме у цих умовах викладач ЗВО, який не має твердих знань у галузі практичної психології, почуває себе частенько слабким вихователем. Тим часом курс навчання в групі АСПН повинен забезпечити психологічну компетентність у розумінні партнера по спілкуванню, самої ситуації спілкування і своєї ролі в ній.

Як показує наш багаторічний досвід, найважливішою умовою педагогічного професіоналізму є наявність у викладачів ЗВО, разом із ґрунтовним знанням предмета, таких якостей, як відкритість, доброзичливість, співпереживання, щирість, здатність прийняття і розуміння іншого тощо. Для забезпечення цими особистісними передумовами педагогічного професіоналізму потрібна спеціальна підготовка, що дає більше, ніж оволодіння академічними знаннями і отримання набору рекомендацій.

Формування у викладача ЗВО – магістра фізичної культури і спорту необхідних особистісних якостей є процесом дуже складним і емоційно насиченим. Тільки через власне емоційне переживання ситуації спілкування майбутній викладач ЗВО може дійти продуктивних висновків, які сприятимуть його особистісному розвитку. Саме така психокорекційна робота і забезпечується методом АСПН.

У педагогічній взаємодії особливої уваги заслуговує сам процес спілкування і його можливості у виховній дії на студентів. Для психолога найбільш важливим видається питання про залежність спілкування від особистісних якостей педагога як про інструментарій дії на учнів з метою їх розвитку і виховання. Саме тому нові завдання, що стоять перед сучасною системою вищої освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства, безпосередньо віддзеркалюються і у вимогах до фахового спілкування в аспекті посилення його виховної функції.

Для того, щоб слово не було безплідною їжею для мозку, потрібен зв'язок між вихователем і вихованцем, який би знімав бар'єри, які заважають педагогічній дії. Саме у забезпеченні такого зв'язку і полягає першочергове завдання викладача ЗВО в процесі фахового спілкування. Але для цього треба мати певні особистісні якості, необхідні для формування особистості вихованців. Ця думка підтверджується висновками багатьох психологів. Ще К. Ушинський стверджував: «Настанови важливі, приклад ще важливіший, але понад усе означає у вихованні керівництво (training)...» [8, с. 64].

Взагалі зміст виховання можна уявляти собі по-різному залежно від того, якій з двох можливих позицій ми дотримуватимемося. Перша з них свідчить, що в процесі виховання суспільство передає

підростаючим поколінням свої традиції, тенденції, культурну спадщину. Друга ж стверджує, що суспільство не лише передає своїй зміні спадок за допомогою процесу виховання, але й готує кожну особистість, яка формується, до самовиховання, до конструктивного сприйняття нової інформації, до зміни оточення відповідно до своїх ідеалів. На нашу думку, в умовах сучасного суспільства найбільш прийнятним є другий підхід до виховання.

Тепер чітко окреслимо зв'язок «розвиток суспільства – розвиток системи виховання – розвиток особистості». Виховання завжди безпосередньо пов'язане з розвитком суспільства, його історією і ідеологією.

У сучасному світі воно не може обмежитися тільки виробленням у людини уміння адаптуватися до певного середовища, а повинно виступати і чинником, що прискорює як соціальний розвиток особистості, так і можливості її самозмін. Цей процес сьогодні повинен розглядати вихованця як «суб'єкта змін», «співучасника створення історичного процесу», як «творчу особистість», а не як об'єкту зовнішніх дій і впливів.

Сучасному викладачеві ЗВО треба завжди пам'ятати, що «всяке психічне явище зумовлене кінець кінцем зовнішнім впливом, але будь-який зовнішній вплив визначає психічне явище лише опосередковано, заломлюючись через властивості, стани і психічну діяльність особистості, яка цим діям піддається» [7, с. 14]. Суть особистості не можна окреслити за допомогою перерахування окремих елементів, її необхідно розуміти як динамічну структуру і в той же час враховувати, що вона – невід'ємна частка суспільства.

Адже віддзеркалюючи соціальне оточення, особистість розвиває свій внутрішній світ, який виступає потім «призмою відображення». Актуальною проблемою є сьогодні подолання формалізму і бюрократизму у виховному процесі. У нашій країні свого часу її успішно вирішував А. Макаренко. Розроблена і вживана ним педагогічна система довела, що керівництво процесом виховання можливо за єдино вірної позиції – якомога більше поваги до дитини і якомога більше вимог до нього. Вихователь і вихованець при цьому шукають творчі, конструктивні рішення виникаючих проблем у їх взаємодії. Це зменшує «психологічну дистанцію» між вихователем і виховуваним, яка є чинником, що зумовлює міру взаємного впливу: чим вона менша, тим більше взаємний вплив.

Підхід до виховання особистості студента може бути *формальним* і *неформальним*. У першому разі переважають зовнішні способи впливу на студента з метою добитися від нього слухняності, покори. У другому – виховні прийоми мають бути звернені до нього з тим, щоб розбудити його власну творчу ініціативу, виховати самостійність в ухваленні рішень і тим самим сприяти зростанню

його соціальної активності, зрілості. Звичайно ж більш прогресивним нам здається другий підхід до виховання.

Але і за неформального ставлення до виховання проблема впливу на вихованця не знімається. Навпаки, завдання переорієнтації установок, актуалізації, творчості індивіда і напрям його в соціально значуще (просоціальне) русло набуває все більшої гостроти та актуальності.

Існує ще один шлях, завдяки якому самостійність студента можна зробити керованою – це емоційний психологічний зв'язок з ним. У таких умовах слово виступає не лише засобом дії на нього, але і стимулятором його творчого потенціалу. Такий духовний зв'язок вихователя з вихованцем виникає у разі безумовного сприйняття останнього без оцінок його особистісних якостей і поведінки, тобто сприйняття «якщо не таким, яким він є зараз, то таким, яким він може стати» (теорія А. Макаренко про ближню та далеку перспективи). Студент повинен відчути до себе зацікавленість і бажання педагога спільно працювати з ним. «Істинним стимулом людського життя, – пише А. Макаренко, – є завтрашня радість». І ще: «Виховати людину – означає виховати у нього перспективні шляхи» [5, с. 75–76].

Як відомо, в навчальному процесі вишу велике значення сьогодні набуває форма взаємодії викладача і студента. При цьому з боку старшого повинна переважати атмосфера терплячості, емоційної теплоти, щирості, зацікавленості особою і справами студента. Завдання його полягає не в «інформуванні» студентів, а в тому, щоб передати їм певний досвід і уміння його переосмислювати з широких соціальних позицій, що добре узгоджуються з передовими ідеалами.

Знаючи потреби суспільства і враховуючи можливості своїх вихованців, досвідчений викладач вишу планує заходи, що мають громадську цінність, але при цьому будує стосунки зі студентами так, щоб не блокувати їх самодіяльність, критичність і творчість, заохочувати самостійність і ініціативу.

Реформування системи вищої освіти поставило перед науково-педагогічними працівниками вишів завдання формування свідомих громадян своєї країни, що своєю чергою висуває підвищені вимоги і до особистісних якостей майбутнього викладача ЗВО.

Сьогодні взаємовідносини викладача ЗВО зі студентами необхідно будувати на основі «особистість – особистість», а не «викладач – студент». А це означає, що спілкуванню зі студентами має бути властива безпосередність, достовірність почуттів, щирість.

Скажімо так: сучасний викладач ЗВО повинен сприймати студентів як індивідуумів з неповторними особливостями і потенційними можли-

востями; він здатний на безумовне сприйняття почуттів студента, рис його характеру, емоцій, як позитивних, так і негативних; останні можуть представляти для нього особливі проблеми.

Для досвідченого викладача вишу характерна розвинена здатність емпатії відносно своїх вихованців: він вміє поставити себе в їх позицію без установки на швидке оцінювання особистості або її вчинків і без тенденції щодо виголошення «вироку» поспішними характеристиками. Він може розпізнавати інтереси і стимулювати внутрішню мотивацію студентів до діяльності, активізувати їх творчий потенціал; здатний бачити педагогічні проблеми і вирішувати їх спільно з ними безконфліктним способом.

У спілкуванні зі студентами у досвідченого вихователя переважає діалогічна форма над монологічною. У своїх вчинках він конкретний, не робить безпідставних та безпредметних узагальнень. Тільки у таких умовах навчальний процес вишу може стати дієвим засобом розвитку взаємовідносин викладача зі студентами. Але щоб ця взаємодія сприяла розвитку студентів, у викладача має бути розвинене почуття співпереживання, уміння проникнути не лише в стан молодої людини, але й у ту мотивацію, яка у неї вже є, а не піклуватися лише про створення якихось неральних мотивів.

Психологічна підготовка до фахового спілкування полягає в тому, щоб розвинути у майбутнього викладача ЗВО – магістра фізичної культури і спорту, здатність надавати студентам емоційну і психологічну підтримку, допомагати у вирішенні особистісних проблем, проявляти турботу про них. Викладач ЗВО повинен розвинути в собі здатність акцентувати увагу на сильних сторонах студента. Якщо він високо оцінює і з повагою ставиться до потенційних здібностей своїх студентів, то швидше за все і студенти позитивно відноситимуться до викладача і до процесу навчання.

Для успішної взаємодії зі студентами викладач ЗВО повинен уміти розуміти особливості «Я – образу» кожного з них і бачити прийоми його «захисту». Зокрема, йому слід з'ясувати, що навіть студенти з позитивною самооцінкою, постановку цілей використовують для підтримки наявного у них образу «Я». Молоді люди схильні приписувати причини невдач в досягненні високої мети зовнішнім подіям.

У психології доведено, що спотворення в процесі цілепокладання і заперечення власної відповідальності за невдачі унеможливають розвиток особистісного «Я». І здобувачі вищої освіти втрачають здатність конструктивного вирішення проблем, пов'язаних з невдачами в навчанні, оскільки відчуття безсилля зрештою пронизує їхні думки, самосприйняття і поведінку. Тому цілі, які ставляться перед студентами, мають бути реалістич-

ними, тобто такими, що вимагають від них певних зусиль, і в той же час не перевищувати їх реальних можливостей. Мета завжди повинна викликати у юнаків бажання її досягти. Якщо студент схильний ставити перед собою занадто високу мету, то її необхідно розбити на ряд проміжних, з якими він може впоратися без особливих труднощів.

Кожен, навіть самий незначний крок вперед заслуговує щирої похвали з боку викладача ЗВО. Треба навчити студентів розглядати позитивні зрушення в навчанні як одну з підстав для самосхвалення. Важливо, щоб студент у процесі взаємодії із викладачем розвинув в собі навички самосхвалення. Викладач не може виступати в ролі єдиного джерела самопідкріплення. Чим позитивніші висловлювання, що мають своїм джерелом реальні успіхи, цілі і оцінки, які молода людина може віднести до себе, тим більшою силою вони володітимуть в плані формування у нього позитивного відношення до себе і до інших людей.

Ще однією примітною особистісною особливістю викладача ЗВО, що грає важливу роль в налагодженні добрих взаємовідносин зі студентами, є його щирість, непідробленість поведінки в спілкуванні з ними, уміння розкрити своє безумовне позитивне ставлення до них.

Крім того, для оптимальної взаємодії зі студентами викладач вишу повинен прагнути зрозуміти самого себе. Адже його особистісні проблеми безпосередньо відбиваються на взаємовідносинах зі студентами. Педагог не зможе адекватно і глибоко розуміти інших, а тим більше намагатися допомогти їм, якщо не буде здатен зрозуміти самого себе.

Відомо, що у разі низької самооцінки викладач ЗВО сприймає студентів крізь призму власних тривог, страхів і незадоволених потреб. Дослідження психологів свідчать, що оптимізації сприйняття власного «Я» сприяє одночасно також і виникнення у індивіда готовності до прийняття інших, що особливо важливо для викладача вишу, уся робота якого ґрунтується на міжособистісних взаємодіях.

Відомо, що проблема цілісності особистості пов'язана з послідовністю поведінки, єдністю слова і справи, свідомою керованістю своїми вчинками. Ці якості є надзвичайно цінними для майбутнього викладача вишу – магістра фізичної культури і спорту як вихователя підростаючого покоління.

На жаль, доводиться констатувати недостатню кількість спеціальних досліджень, присвячених виявленню цілісності особистості викладача ЗВО і впливу цієї особливості на ефективність педагогічної взаємодії зі студентами, попри те, що ці питання є важливими як для психології взагалі, так і для психології вищої школи зокрема.

Отже, спробуємо розкрити природу і причини внутрішньої дисгармонії особистості і ті витрати в процесі спілкування, які є наслідком цього явища.

Питання про внутрішню дисгармонію особистості органічно пов'язане з таким поняттям, як цілісність особистості.

Цілісність особистості – це не просто оптимальне співвідношення між розумовим, фізичним, моральним, інтелектуальним, емоційним і вольовим розвитком, але і її ставлення до суспільства, що проявляється в пошуку ідеалів, в цілепокладанні, що є активною силою в перетворенні себе і навколишнього світу. Причому, розвиваючись, особистість завжди приймає такий спосіб організації, який може або всемірно сприяти її всебічному і гармонійному розвитку, або гальмувати його.

Зазначимо, що передумови деформації особистості, що зумовлюють згодом її внутрішню розщепленість, складаються у досить ранній період її життя. Дослідниця цієї проблеми Л. Анциферова вважає: «виникнувши як спосіб відповіді дитини на несприятливі соціальні дії, ці психологічні новоутворення поступово набувають власної логіки розвитку. Їх становлення триває і за відсутності умов, що колись викликали їх. Навіть більше, особистість сама починає створювати середовище, що сприяє домінуванню негативних якостей в особистісній системі і подальшому спотворенню «форми особистості» [1, с. 6]. Усе це посилює протиріччя і конфлікти суб'єкта у взаємодії з довкіллям.

Питання про цілісність особистості пов'язане з питанням про її внутрішню суперечливість. Ґрунтуючись на положенні діалектики про те, що розвиток – це «боротьба» протилежностей, науковці усю свою увагу приділяли суперечності стосунків між протилежностями як необхідній передумові розвитку. В результаті цього менш дослідженою залишилася інша сторона діалектичного підходу до розвитку особистості – гармонія протилежностей, їх відношення та взаємодоповнення, боротьба між ними.

Отже, підкреслює один з дослідників цієї проблеми, «гармонія не статичний стан, а процес, який існує і відтворюється в протиріччях». Приймаючи гармонію як істотну рушійну силу розвитку особистості суб'єкта, ми виходимо на феномен протиріччя. [2, с. 140].

Протиріччя можуть бути внутрішніми і зовнішніми, антагоністичними і неантагоністичними, основними і другорядними. Можна виділити також різновиди протиріччя залежно від їх функції в процесі розвитку особистості. Такого роду уточнення функціонального навантаження протиріччя в певній системі дозволяє нівелювати парадокс, що полягає в тому, що кожне протиріччя в усіх відношеннях є «двигуном» розвитку, і тоді, усуваючи його, ми неначе «вимикаємо двигун». Можна пого-

дитися з думкою, висловленою В. Бородкіним: «...на систему в цілому кожне протиріччя робить в заданому відношенні або «позитивна», або «негативна» дія. «Негативну» дію протиріччя у функціонуванні і розвитку систем умовно називають «диспротиріччям» [3, с. 176].

**Висновки і пропозиції.** Таким чином, особливу увагу ми приділили аналізу цілісності психіки суб'єкта в процесі спілкування, а також виявленню неусвідомлюваних компонентів протиріччя, що визначають його як диспротиріччя. Передбачається, що надання допомоги суб'єктові в усвідомленні диспротиріччя (зумовленого «захистом») дозволяє забезпечити його перехід в протиріччя і відкриває тим самим можливість його розв'язання, що своєю чергою сприяє його особистісному розвитку.

Шлях до цього лежить через пізнання поведінки людини, оскільки в ньому виражається як свідоме, так і несвідоме, розкриваються об'єктивні протиріччя самих явищ, які ще не усвідомлені.

Отже, ми маємо усі підстави вважати, що науково управляти процесом розвитку особистості – означає своєчасно розкривати диспротиріччя, яким властива наявність різноспрямованих мотиваційних тенденцій, і допомогти особистості їх усвідомити і конструктивно розв'язати.

Стаття не вичерпує усіх аспектів психологічної підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти – магістра фізичної культури і спорту, а засвідчує необхідність визначення та дослідження методів для виявлення порушень цілісності особистості з метою надання їй дієвої допомоги у подоланні дезінтегруючих тенденцій.

#### Список використаної літератури:

1. Анциферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы. *Психология формирования и развития личности*. Москва, 1981. С. 6–8.
2. Буева Л.П. Человек: деятельность и общение. Москва, 1978. 226 с.
3. Бородкин В.В. Проблемы противоречия в материалистической диалектике. Москва, 1982. С. 176.
4. Крупская Н.К. Пед. сочинения : в 6 т. Москва, 1979. Т. 3. 587 с.
5. Макаренко А.С. Сочинения : в 7 т. Москва, 1951. Т. 5. 475 с.
6. Сухомлинский В.А. Избр. произведения : в 1 т. Киев, 1979. Т. 1. С. 209.
7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Москва, 1957. 664 с.
8. Ушинский К.Д. Избр. пед. сочинения : в 2 т. Москва, 1974. Т. 1. 524 с.
9. Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика : монографія. Днепропетровск : Інновація, 2015. 567 с.

**Sapozhnykov S. Psychological training of future masters in physical culture and sport for professional communication: main issues**

*The publication reveals the causal-effect relationships that are the basis of the psychological difficulties in professional communicating of future lecturers (masters in physical culture and sport) with students, substantiates the importance of using the method of active social psychological training (ASPT) for their professional training, reveals the peculiarities of the functioning of "psychological defense", which has negative impact on pedagogical teaching skills of the future lecturer. The article argues that the most important condition for pedagogical professionalism is presence of future lecturers of higher education institutions, along with perfect knowledge of their subject but also such qualities as openness, goodwill, empathy, sincerity, ability to accept and understand others. To provide these personal preconditions for pedagogical professionalism, special training is required, which gives more than mastering academic knowledge and obtaining a set of recommendations. The article argues that the formation of the necessary personal qualities in the teacher is a process very complex and emotionally rich. It is noted that only by virtue of the actual emotional experience of the communication situation the future teacher can reach productive conclusions that will contribute to his personal development. The psycho-correction work presented in the article is provided by the method of active social-psychological training (ASPT). Particular attention in the article is paid to the analysis of the integrity of the subject's psyche in the process of communication, as well as the discovery of unconscious contradictory components that define it as a contradiction. It is argued that the formation of the future lecturer of higher education the necessary personal qualities is a very complex and emotionally rich process. It is noted that the way to this lies through the knowledge of human behavior since it expresses both conscious and unconscious, reveals the objective contradictions of the phenomena themselves, which are not yet realized. It is noted that only through his own emotional experience of the communication situation, the future lecturer of higher education (master of physical education and sports) can reach productive conclusions that will contribute to his personal development. The psycho-correctional work presented in the article is provided by the method of active socio-psychological training (ASPT). In the article the special attention is paid to the analysis of the integrity of the subject's psyche in the process of communication, as well as to the identification of unconscious components of the contradiction that define it as a disproportion.*

**Key words:** *method of active social-psychological training (ASPT), professional training, future lecturers of higher education institutions, masters in physical culture and sport, disproportion, pedagogical professionalism, psychological defense.*